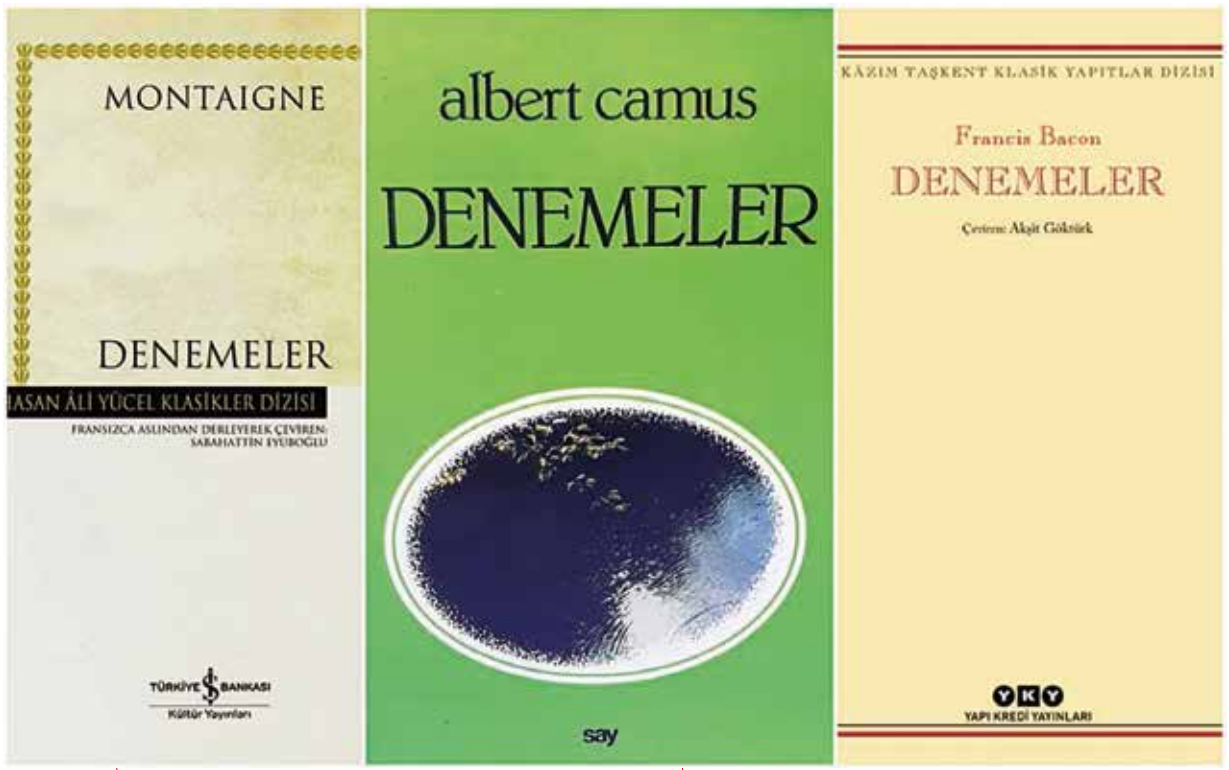
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-12

KONU DÜNYA EDEBİYATINDA DENEME

Ele aldığı düşünceleri kanıtlamaya gerek duymayan deneme; "bence", "Benim diyeceğim şudur." gibi ifadeleri kullanan, kişisel duygu ve düşüncelere yer veren öğretici bir edebî türdür. Denemeyi ilk kez bir tür olarak ortaya koyan, Fransız yazar Montaigne'dir. Başlangıçta ayrı bir tür olarak değerlendirilmeyen deneme türü, zamanla kendi ölçü ve sınırlarını ortaya koymaya başlamış, bugünse kendine özgü bir tür olarak edebî türler arasındaki yerini almıştır. Denemelerde hayat, ölüm, aşk, sanat, felsefe, din, ahlâk, gelenek, siyaset gibi kişiyi veya toplumu ilgilendiren her konu ele alınabilir. Denemede yazarın, kendisiyle konuşur gibi içten ve yapmacıksız bir anlatımı vardır.

Rönesans'la birlikte ortaya çıkan hümanizm, insan sevgisini temel alan ve insan düşüncesini donmuşluktan kurtarmayı amaçlayan bir anlayıştır. Bu anlayış Montaigne'in Denemeler adlı eserine de kaynaklık etmiştir. Yazılarında kesin yargılara varmaktan kaçınan denemeci, ele aldığı konu üzerinde okurun düşünmesini amaçlar. Bu türde yazarın; kendi gözlem ve deneyimlerinden yararlanması, dilin ve anlatımın inceliklerini tanıması, anlattıklarını özenle işlemesi gerekir.

Montaigne'den başka yine Denemeler adlı eseri ile İngiliz yazar Francis Bacon (Fırensis Beykın) bu türün önemli yazarlarındandır. Emerson (Emırsın), Andre Gide (Andre Jid), Henry Miller (Henri Milır), Albert Camus (Alber Kâmü), T. S. Eliot (Eliyıt) bu türün dünya edebiyatında önde gelen temsilcilerindendir.

DENEMELER (1580), MONTAİGNE

Deneme türünün karakteristik örneğidir. Doğrudan okuyucuya seslenir.

"Okuyucu, bu kitapta yalan dolan yok.(...) Kendimi herkese beğendirmek niyetinde olsaydım, özenir, bezenir, en gösterişli halimle ortaya çıkardım. Kitabımda sade, tabii ve her günkü halimle, özentisiz bezentisiz görünmek isterim, çünkü ben kendimi olduğum gibi anlatıyorum.(...)" (Montaigne, 2020: 1)

Saf deneme, yazarın sadece kendi "ben"ini yansıtması değildir.

Montaigne'nin denemelerinde salt kişinin iç dünyası değil; düşünen, hisseden daha genel bir ifadeyle yaşayan bir varlık olan insanın hâlleri ve içinde yaşadığı dünyadan nasıl etkilendiği yansıtılmaktadır. Dolayısıyla konu bakımından geniş bir yelpazeyi kapsayan "saf deneme"; tam anlamıyla "insan"ı yansıtan, insana özgü özellikle psikolojik, duygusal ögeleri işler.

Denemelerde genel olarak iki temel tutum söz konusudur:

1. Anlatıcı/yazar, içe dönük bir tavırla doğrudan kendini anlatır. Yazar, karşılaştığı bir durumu kendi kişisel beğenileri doğrultusunda, içe dönük bir tavırla ve kendi hayal dünyasının süzgecinden geçirerek ifade eder.

2. Yazar, özellikle gözlemlerini ve yaşantılarını yansıtıp genellemeye giderek insana özgü durumları anlatırken kendi duygu ve düşüncelerine bağlı kalmayabilir. Örnekleme, onaylama amaçlı referanslara, kanıtlara başvurabilir; çağrışımlardan, örnek olaylardan veya kurmacadan yararlanabilir. Bu tutum, nesnel bir tavırla insanın içinde bulunduğu, algıladığı dış dünyaya yöneliktir. Dış dünyada algılanan olay ve durumlar; yazarın deneyim, düşünce ya da bilgi süzgecinden geçirilerek nesnel bir tutumla yansıtılır. Ayrıca belli bir eğitim ve kültür düzeyine sahip okura hitap eder.

NASIL KONUŞMALI

Sözümün akışını bozup güzel tümceler aramaktansa güzel tümceleri bozup sözümün akışına uydurmayı daha doğru bulurum. Biz sözün ardından koşmamalıyız, söz bizim ardımızdan koşmalı, işimize yaramalı. Söylediğimiz şeyler sözlerimizi almalı ve dinleyenin kafasını öyle doldurmalı ki artık kelimeleri hatırlayamasın. İster kâğıt üstünde olsun, ister ağızdan, benim sevdiğim konuşma, düpedüz, içten gelen, lezzetli, şiirli, sıkı ve kısa kesen bir konuşmadır. Güç olsun, zararı yok; ama sıkıcı olmasın; süsten, özentiden kaçsın, düzensiz, gelişigüzel ve korkmadan yürüsün. Dinleyen, her yediği lokmayı tadarak yesin. Konuşma, Sueton'un, Julius Casear'ın konuşması için dediği gibi, askerce olsun; ama ukalaca, avukatça, vaizce olmasın.

Söylev sanatı, insanı söyleyeceğinden uzaklaştırıp kendi yoluna çeker. Gösteriş için herkesten başka türlü giyinmek, gülünç kılıklara girmek nasıl pısırıklık, korkaklıksa, konuşmada bilinmedik kelimeler, duyulmadık tümceler aramak da bir medreseli çocuk çabasıdır. Ah, keşke Paris'in zerzevat çarşısında kullanılan kelimelerle konuşabilsem!

MONTAIGNE, Denemeler

SORULAR

1) Bir yazarın özgürce seçtiği herhangi bir konu üzerinde kesin yargılara varmadan kişisel düşüncelerini serbestçe anlattığı yazılardır. Kendisinden önce benzeri yazılar yazılmış olmakla birlikte 16. yüzyılda bu kavramı, ilk kez kullanan Fransız yazar Montaigne'dir.

Bu parçada aşağıdaki metin türlerinden hangisiyle ilgili bilgi verilmiştir?

A) Sohbet B) Fıkra
C) Deneme D) Makale
E) Mülakat

Cevap: C

2) Kaleminden çıkanı birkaç kez okumayan, bir iki yerini düzeltmeyen yazarı pek sevmem. Kendini beğenmiş bir adamdır, yanılabileceğini pek aklına getirmiyor demektir. Öyle yazarların okurlarına da saygıları yoktur. Ama bir yazdıklarını tekrar tekrar okuyan, bir türlü ellerinden bırakmayan, boyuna düzeltmeye çalışan yazarlardan da hoşlanmam. Yazdıklarını öyle uzun uzun çalışmakla güzelleştireceklerini sanırlar. Oysaki üslup, kişinin ta kendisi olduğuna göre sonradan düzeltilemez, güzelleştirilemez. Kalemden nasıl çıktıysa öyle kalır.

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Dil göndergesel işlevde kullanılmıştır.
B) Öznel cümlelere yer verilmiştir.
C) Yazar düşüncelerini ispatlama amacındadır.
D) Samimi bir üslup kullanılmıştır.
E) Bir düşünce yazısından alınmıştır.

Cevap: C

3) Gökyüzünün rengi, denizin mavisi, ağaçların yaprakları, kaldırımın taşları soğuktu. Aceleci adımlar yürümüyordu sahilde. Güneş, sonunda çekmişti perdelerini tüm pencerelerinin. Ama ilk ışıklar silememişti camlardaki buğuyu. İçimdeki sıcaklığa rağmen üşüdüm sokağın ayazında. Yüreğimin derinliklerinde bir telin ince ince sızısını duydum. Ve gezinirken düşüncelerimde, bir şairin dizelerine rastladım.

Bu parçayla ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Tanımlamalardan yararlanıldığı
B) Niteleyici ifadelere yer verildiği
C) Kişileştirme sanatına yer verildiği
D) Farklı duyulara ait ayrıntıların olduğu
E) İçten bir üslup kullanıldığı

Cevap: A